

című versben az idegenvezető magyarázatai (akárcsak a *Névtelenben* a tájékoztató tábla) révén a hely megismerhetővé válik, addig az Idegenben bár utal a megismerhetőség eszközére (térkép), mi több, az archiválás, megőrzés eljárására is (fényképezőgép), a szöveg tanúsága szerint a megismerés mégsem eredményez megértést. A mű a megismerés–megértés azon ellentmondására is utal, amely szerint előbbi valamely módszer, eljárás vagy eszköz segítségével megvalósítható ugyan, de utóbbi ennél mindig több: a megértés ugyanis a megismerésben résztvevő önmegértése is egyszerűsmind. Martin Heidegger szellemében mondvá, a szubjektum sohasem önmagában, hanem egy világban válik értelmezhetővé és viszont, a szubjektumnak a világ megértésére tett erőfeszítése mindig az önmegértés aktusa is egyben. A szöveg viszont arról referál, hogy ez nem lehetséges, az elidegenítés távlata is csupán a hely bebarangolását, legfeljebb a néma fotón keresztüli archiválását teszi lehetővé.

A kötet helyenként olyan aktuális, a közbeszédet az utóbbi időben meghatározó kérdésekre is reflektál, mint a „zöld” gondolatok virágzása. A környezettudatosság korszerű követelményének egyszerre frappáns és megrendítő kritikáját adja a *Felvilágosult hagyomány* („a világ örülten zöld, de csönd van, nincs madárdal”) és a *Pillekönnyű dal*. A *Poszáta* Oravecz Madárnaplóját idézheti, a *Nem a folyó* pedig az embernek azt a tulajdonságát mutatja fel, amely a vad és nehezen korlátozhatóval (éppen ezért félelmetessel) szemben már csak a megzabolázott nyugalmat árasztó természetit képes affirmálni („Korunk embere a tavakért rajong, / nem a hömpölygő folyókért, nem az / örvénylő, kavargó, tovatűnő vízéért. [...] A tétlenség bűvöl el minket, / nem a mozgalmasság. [...] Tó, tó, egy tócsányi hely, / a biztonság hullámtalan medencéje”).

Zsille Gábor kötetének legkevésbé vonzó tulajdonsága alighanem a hosszúsága. A nyolcvan szöveg, amelyet a *Készülődés* közread, időnként önméltóvá válik, ami csökkenti a befogadás élvezeti értékét. Mindazonáltal a kötet java részére jellemző melankolikus hangoltságnál az olvasás idején (a felvezetésben is utalt sajátosságok miatt) aligha volt bármi is aktuálisabb.

Zsille Gábor: *Készülődés*, Magyar Napló, Budapest, 2019, 142 oldal.

Sakálok, delfinek és liliumok

Csabai László *A vidék lelke* című novelláskötetéről

Jassó Judit

Csabai László kiapadhatatlan mesélőkedvvel nyúlt hatalmas nyersanyagához, az elmúlt évszázad vidéktörténeteinek, hogy prózává alakítsa. *A vidék lelke* című novelláskötet

Jassó Judit 1977, Budapest. Író, költő. Első kötete 2019-ben jelent meg *Kaszt* címmel. (*Kaszt*, FISZ Könyvek, 2019.)

emlékezetes darabja lett az átkos rendszerről szóló irodalmi műveknek.

Akkor is, ha bizonyos szövegeknél nem annyira a novella műfaja dominál, de erről majd később. A könyvben hét triovella kapott helyet (huszonegy novella hármassal beosztásokban), amelyeket a főszereplő, a helyszín, vagy éppen egy trauma köt össze. A karakterek háromdimenziós vidéki emberek, nem egysíkúak, ahogy őket a városi ember vagy a szociológiában kevésbé járatos olvasó elképzeli. A helyszín most is a kitalált Nyárliget, valóság alapját tekintve az ország keleti csücske, szereplői különböző társadalmi rétegekből kerülnek ki: császár, kondás, kis- és nagygazda, gyári munkás, katona, valamint a családtagjaik, a rokonságuk, és ahogy a negyvenes évektől a rendszerváltás korszakáig megyünk előre az időben, egyre több lesz közöttük a karrierpolitikus. Akik jobb híján ebben a minőségben egyre végletebbé, gyanakvóbbá és törtetőbbé válnak.

A novellák legnagyobb tanulsága, hogy az igazi vidéki ember, aki egynek érzi magát a természettel, a gazdasággal, ha zsebkendőnyi terület áll a rendelkezésére, és ha legelők sokasága, akkor is, évszázadok óta változatlan jellemű. Saját, elődeitől örökölt törvényei szerint szeret élni. Nem panaszkodik, vagy csak halkán, és ami tudást, vagyont megszerz, továbbadja az utódoknak. Kemény, kinkeserves élet ez, ahogy már Móricznál is olvashattuk. Ám ha jön egy rendszer, amely alkalmazkodást kíván és fenekestől felforgatja az életét, a parasztembernél nem lesz keményebb ellenálló. Amit a másik oldalon igencsak rossz néven vesznek és szabadságvesztéssel, nem ritkán halállal büntetnek. Néha az is jobb, mint előbb a nyilas-kereszties pártnak, majd nem sokkal később a kommunistának lenni pártkönyvezett tagja.

Csabai László élvezetesen, empátiával, tudással és határozott tervekkel felvértezve ír. Az

anyag, amiből dolgozik, óriási, rengeteg személyes történetből áll, egybegyúrva az egyes korszakokra jellemző, tudományosan igazolt politikai-társadalmi jelenségek megmutatásával. Az első négy triovella feszegette szerkezetű, van bennük hozzáfűzött magyarázat is, hogy az író egyes jelenségeket érthetővé tegyen, de jól beépítve a szövegbe. Az ötödik triovella második darabjától (*Küldetés*) megfigyelhető, hogy a történet egyre inkább bő lére van eresztve, szinte annyi nézőpont kap helyet, ahány karakter megjelenik benne. Az addig mindentudó elbeszélői szemszöveget több közeli E/3. nézőpont váltja fel, ezzel együtt a belső nézőpont is külsővé válik. Ennek oka egyrészt az ábrázolt korszakok rétegzettsége lehet, hiszen ahhoz, hogy megértsük, mi folyik lent, tudnunk kell, mi történt fentebb, ahol a hétköznapi emberek formális és informális életét eldöntötték. A nézőpontváltások eszközével a világbábrázolás horizontálisan és vertikálisan is elmélyül, az egyes cselekedetek mögött lévő motívációkat annál alaposabban kapjuk meg.

Az is lehet, hogy a váltás oka, ha tudatos volt, akkor más: a nyolcvanas-kilencvenes évek világa már nem szolgált annyira izgalmat, mint az átkosban eltöltött évtizedek. Az idősebbek élettörténetei mesékké szelődülnek, így például hiába próbálja megértetni az öreg Vince keresztlányja vőlegényével, Tamással, hogy mit jelent a tizenégy stáció időben az elmúlt évtizedek sarokpontjaiban és térben a kertben, ahol „minden sarokhoz szenvedés tapad, ebből áll ez a porta, ez a falu, ez ragadt mindannyiúnkra” (*Kereszt*, 239. oldal). Tamás csak később érez „megrendülést és elborzadást egyszerre”, amikor a hazafelé tartó autóján a szélvédőre becsapódik egy varjú. Az újabb nemzedékeknek a halál és a pusztulás közvetlen élménye válhat ki valódi katarzist, amire a régmúlt történetei távoliságuk és indirekt voltuk miatt nem alkalmasak.

A *Szigetektől* a stílus inkább riportszerű, a novellajelleget elveszíti, ezt csak tetézi az, hogy az utolsó triovella főhőse az újságíró Révész Vilmos. Az utolsó történetben megjelenő, fantasztikumba hajló jelenet kissé erőltetetten nyújtja az addig leírtak sommázását. A kötet elejétől a második harmadig még olyan írások sorakoztak, ahol egy vagy két eseményláncra felfűzve jutottunk el a csattanóig vagy tanulságig, ahol adott volt egy vagy két sorsfordulat, aminek a novella műfaja megfelelő keretet nyújtott, illetve a triovellává rendezés felerősített. Az első novellák annak lehetőségét is felvetik, hogy a könyv (nem csak történelmi, de egyes karaktere vonatkozásában akár fejlődés-) regényként is olvasható. A lezárás felé közeledve bár olyan érzése lehet az olvasónak, hogy egy lelkes riporter vidéki beszámolóit olvassa egy lapban, az ezzel együtt járó dagályosság részben hasznot hajt, amennyiben időt hagy az olvasónak arra, hogy az addig olvasottakkal megbarátkozzon, hogy a kapott információkat elrendezze magában, és értékítéletet is alkosson. Mert nem kevésbé tragikus Miszter, az utazó ügynök egy napja, aki csempészett dohányt és alkoholt ad el a Nyárliget környéki bokortanyákon, mint a második világháborúban Petró Antié és a családjáé, vagy éppen Bocz Ignácé az ötvenes években. A tragédiákat ugyanis felesleges rangsorolni, nincs kisebb vagy nagyobb. Tragédia van, ezerféle, de lényegét tekintve egy: az eltékozolt, elpazarolt emberi élet. Kovács III alfőtörzs ezt tapasztalja meg, amikor látja, hogy a világ akkor is megy előre — vagy inkább körbe-karikába —, ha ő éppen semmit nem csinál a laktanyában, csak rutinszerűen végrehajtja felettesei parancsát. Később, amikor a laktanyát felszámolják és az egykori katonai vezetőkből vállalkozók lesznek, Kovács III ugyanúgy sodródik és kívülálló marad, mint korábban.

Az alapvető probléma a diktatúrában, hogy az elejétől kezdve magán- és közélet szétválaszthatatlanul összenő, házasság és barátság egyaránt abból a célból jön létre, hogy a Párt érdekeit, terjeszkedését szolgálja, persze a résztvevők, a pártiskolai vezetők, a téeszelnők, a hittérítők kiszedik belőle a sarcot a maguk számára. Ez is nehéz, jól kijönni a napon-ta megvívott csatározásokból az egy szinten lévőekkel és a vezetőkkel is, hiszen az emberek örökké panaszkodnak, a pártfunkcionáriusok meg tarthatják érte a hátukat, mégis irántuk senki részvétellel. „ — Ki panaszkodott? — Mindenki — mondja Petrilla, pedig nem mindenki meri szidni az állapotokat, de ha a tényleg háborgókat megnevezi, akkor azok igen pórul járhatnak. Márpedig Petrilla óvatos fajta. És tisztességes. Csak a tudatos ellenforradalmárok likvidálását helyesli. A meggondolatlan pofázókéét nem. — *Hívás*, 111. oldal). Álvilágok egész sorával találkozunk a novellákban, itt semmi sem igazi, ilyen a téesz, a katonaság, a rengetegféle hivatal, amiket nem irányítás céljából hoztak létre, hanem hogy a rettentő rendszert emberarcúvá tegyék. Az egész politikai élet tele van dilettánsokkal, akik kizárólag saját érdekeikkel törődnek, még ha ez elsőre nem is így tűnik. Minél magasabbra jut valaki, természetesen annál nagyobb zuhanhat egy meggondolatlan lépés vagy a véletlen miatt, és ennek veszélye az ember kétszínűvé, megalkuvóvá, gonosszá teszi, és nem kevésbé kicsinyesé, önzővé, megátalkodottá.

A vidék lelke örökké babonás is marad, hol az emberek évszázadok óta vérszomjas sakálloktól félnek — az állat visszatérő motívum a kötetben —, vagy a kútban lakó Jezsától, a Víziornyútól és a Rétidisznótól. Vannak, akik a legrosszabb rendszerekben is igyekeznek magasra jutni és mindenből profitálni, ahogy

Bartha Jolán ábrándozik a mesésnek képzelt jaltai nyaralásról és fekete-tengeri delfinekről. Mások úgy őrzik meg érintetlenségüket és lelük liliomtisztaságát a maguk számára — és ez is fontos —, hogy mindig a megfelelő emberhez dörgölöznek, és ez nagyon jellemző a novellák női karaktereire.

A vidék lelkében a felelevenített történelem ugyanolyan élő, mintha éppen most, a szemünk előtt zajlana. Ettől van akkora ereje a személyes történeteknek, ezért nem mindegy, mit mesélünk, és az sem, hogyan vélekedünk róla. Ahogy az író elkezdi feldolgozni a múltat, és novellákká, vagy tetszése szerint trioellákká rendezi, az az óriási erő, ami ebben benne van, kiárad, meg-elevenedik, végighömpölyög rajta és rajtunk, olvasókon is, és mire az utolsó történet végére pont kerül, a szellem korántsem kerül vissza a palackba. Élő történelemmé válik.

Csabai László: *A vidék lelke*, Magvető, 2019, 344 oldal.

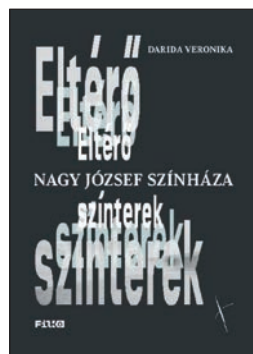
A filozófia színháza vagy a színház filozófiája

Darida Veronika *Eltérő szinterek* — *Nagy József színháza* című könyvéről

Gemza Melinda

Darida Veronika filozófiai és esztétikai szempontok mentén haladva vizsgálja könyvében Nagy József színházi alkotó életművét, pótolva ezzel azt a tartozást, amivel a kortárs magyar színháztörténet-írás már régóta adósa volt a művészeknek.

Nagy József a kortárs magyar és európai színháztörténet egyik lejelentősebb alkotója. Olyan művész, akit szinte lehetetlen egyetlen titullal illetni, hiszen egyszerre színházi alkotó (vagy inkább

Gemza Melinda 1973, Gyöngyös. Jelenleg Debrecenben él. Színházi nevelési- és színház-tudományi szakember, műfordító, a debreceni Csokonai Színház munkatársa, és a Debreceni Egyetem Phd hallgatója. Drámafordításait a debreceni Csokonai Színház mutatta be, műfordításai a Koinonia Kiadónál, az Esőben és az Ellenfényben jelentek meg.